

Zalutska, Kh. Ya., and Viniarskyi, B. I. "Osoblyvosti SMART-system: neobkhdnist i dotsilnist yikh vykorystannia pry modeliuvanni biznes-protsesiv pidpriemstva" [Features of SMART-Systems: The Need and Feasibility of Their Use in Modeling the Business Processes of an Enterprise]. *Problemy ekonomiky*, no. 1 (2024): 52-57. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-52-57>

Zamaraiev, A. V. "Sutnist poniattia «liudskyi potentsial» v konteksti suspilnoho rozvytku" [Essence of the Concept "Human Potential" in the Context of Social Development]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2015. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_9_19

УДК 330.341.1:316.4(477)

JEL: H84; O17; O21; R58

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-5-33-41>

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: СТРУКТУРА БАЗОВИХ ТЕРМІНІВ І КОНЦЕПТІВ

©2025 АНТОНЮК Д. А., ЖУКОВ В. В.

УДК 330.341.1:316.4(477)

JEL: H84; O17; O21; R58

Антонюк Д. А., Жуков В. В. Понятійно-категоріальний апарат післявоєнного розвитку України: структура базових термінів і концептів

Метою статті є узагальнення понятійно-категоріального апарату післявоєнного розвитку України на основі розмежування та структурування ключових термінів – «відновлення», «відбудова» та «реконструкція». Актуальність дослідження обумовлена необхідністю коректного використання понять у наукових і програмних документах, які регламентують повоєнне відродження України. Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні системного, структурно-функціонального та порівняльно-аналітичного підходів. Застосовано метод контент-аналізу нормативних актів, стратегій, наукових публікацій і публічних заяв ключових стейкхолдерів. Додатково використано елементи концептуального моделювання для побудови графо-аналітичної структури взаємозв'язку понять. Враховано як емпіричні оцінки відбудовних потреб, так і дискурсивні особливості вживання термінів. У статті запропоновано теоретичну модель взаємодії понять «відновлення», «відбудова» та «реконструкція» у вигляді багаторівневої структури. Відновлення визначається як стратегічний процес, що охоплює фізичну відбудову зруйнованого та модернізацію збережених елементів. Відбудова інтерпретується як матеріальне відтворення, а реконструкція – як системна трансформація. У роботі запропоновано розмежовувати часові, функціональні та змістовні ознаки зазначених процесів, що дозволяє уникнути термінологічної неясності та підвищити якість стратегування. Практична значущість результатів полягає в можливості застосування запропонованої термінології під час розробки програмних документів повоєнного відновлення, формування нормативно-правової бази, модернізації та інституціональної трансформації.

Ключові слова: повоєнний розвиток України, відновлення, відбудова, реконструкція, трансформація.

Рис.: 1. Бібл.: 16.

Антонюк Дмитро Анатолійович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та адміністрування, Національний університет «Запорізька політехніка» (вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, 69063, Україна), віце-президент Запорізької торгово-промислової палати (бульвар Центральний, 4, Запоріжжя, 69005, Україна)

E-mail: oasdan@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2910-0497>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57222133862>

Жуков Віталій Володимирович – аспірант кафедри менеджменту та адміністрування, Національний університет «Запорізька політехніка» (вул. Жуковського, 64, Запоріжжя, 69063, Україна)

E-mail: tdusl2006@gmail.com

UDC 330.341.1:316.4(477)

JEL: H84; O17; O21; R58

Antoniuk D. A., Zhukov V. V. The Conceptual and Categorical Apparatus of the Post-War Development of Ukraine: The Structure of Basic Terms and Concepts

The aim of the article is to summarize the conceptual and categorical apparatus of the post-war development of Ukraine based on the differentiation and structuring of key terms – «recovery», «rebuilding», and «reconstruction». The relevance of the study is determined by the necessity for the correct use of concepts in scientific and program documents that govern the post-war revival of Ukraine. The methodology of the study is based on a combination of systemic, structural-functional, and comparative-analytical approaches. The method of content analysis of normative acts, strategies, scientific publications, and public statements of key stakeholders has been used. Additionally, elements of conceptual modeling have been utilized to construct a graphical-analytical structure of the inter-relationship of concepts. Both empirical assessments of reconstruction needs and discursive features of term usage have been taken into account. The article proposes a theoretical model of interaction between the concepts of «recovery», «rebuilding», and «reconstruction» in the form of a multi-level structure. Recovery is defined as a strategic process that encompasses the physical restoration of what has been destroyed and the modernization of preserved elements. Rebuilding is interpreted as material reproduction, while reconstruction is viewed as systemic transformation. The work suggests differentiating between the temporal, functional, and substantive characteristics of the mentioned processes, which allows for avoiding terminological ambiguity and enhancing the quality of strategic planning. The practical significance of the results lies in the applicability of the proposed terminology during the development of post-war recovery program documents, the formation of the regulatory framework, modernization, and institutional transformation.

Keywords: post-war development of Ukraine, recovery, rebuilding, reconstruction, transformation.

Fig.: 1. Bibl.: 16.

Antoniuk Dmytro A. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Management and Administration, Zaporizhzhia Polytechnic National University (64 Zhukovskoho Str., 69063, Ukraine), Vice President of the Zaporizhzhia Chamber of Commerce and Industry (4 Tsentralnyi Blvd., 69005, Ukraine)

E-mail: oasdant@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2910-0497>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57222133862>

Zhukov Vitalii V. – Postgraduate Student of the Department of Management and Administration, Zaporizhzhia Polytechnic National University (64 Zhukovskoho Str., 69063, Ukraine)

E-mail: tdusl2006@gmail.com

Повномасштабна війна в Україні спричинила колосальні руйнування інфраструктури, економіки та соціальної сфери. Перехід від руйнації до відновлення країни повинен відбуватися не спонтанно, а через процеси глибокого аналізу та виокремлення кожного виклику. Вже зараз, до завершення бойових дій, важливо сформулювати основу для майбутнього відновлення, адже від цього залежить життя населення всієї країни, яке продовжує потерпати від прямих і непрямих наслідків війни. Зрозуміло, що Україна змінилася безповоротно, адже значні території окуповані або зруйновані, частина міст і підприємств не підлягають відбудові, відбулося різке скорочення та старіння населення. Водночас перед країною відкривається унікальна можливість для трансформації, оновлення та розвитку на якісно нових засадах [1, с. 138]. Після закінчення воєнних дій суспільство прагнучим швидких рішень. Проте в питанні післявоєнного відновлення України поспіх неприпустимий, адже якщо ми прагнемо закласти міцну основу для довготривалого розвитку, процес відбудови має бути системним і послідовним.

За оцінками Світового банку, станом на кінець 2024 р. загальна вартість відбудови України оцінюється у \$524 млрд (506 млрд євро) на наступне десятиліття. Пряма шкода інфраструктурі за роки війни сягнула \$176 млрд, причому найбільш постраждали житловий сектор, транспорт, енергетика, торгівля, промисловість та освіта. Зруйновано або пошкоджено 13% житлового фонду (понад 2,5 млн домогосподарств) і значну частину енергетичних об'єктів [2]. Ці цифри свідчать про масштаби виклику та актуалізують потребу в чіткому розумінні процесів післявоєнного відновлення.

У цьому аспекті в публічному просторі найчастіше вживається поняття «повоєнна відбудова». Однак у спеціальній літературі та нормативних документах можемо знайти інші терміни, наприклад: «відновлення», «реконструкція», «реновація», «ревіталізація» тощо. Тому виникає необхідність розмежувати сутність і структуру базових термінів, аби уникнути плутанини та забезпечити спільне бачення стратегії відродження та розвитку країни.

У повсякденному розумінні термін «відбудова» найчастіше асоціюється з відновленням зруйнованого (відбудова міст, сіл, будівель після війни). Словник української мови визначає «відбудову» як «відновлення чого-небудь зруйнованого або занедбаного (господарства, міст, сіл, заводів)» [3]. Тобто на лінгвістичному рівні цей термін ототожнюється з «відновленням» у значенні відтворення попереднього стану об'єктів, що зазнали руйнування. Проте в сучасному контексті повоєнної трансформації країни відбудова набуває ширшого змісту.

Президент В. Зеленський під час свого онлайн-виступу 4 липня 2022 р. на конференції з відновлення в Лугано наголосив, що відбудова України буде найбільшим внеском у підтримку глобального миру. «Відбудувати Україну – це відновити принципи життя, відновити простір життя, відновити те, що робить людей людьми. Звичайно, це означає будівництво, масштабне будівництво» [4]. Ця позиція підкреслює, що відбудова включає глибший соціально-гуманітарний вимір, адже йдеться не про механічне відтворення зруйнованого, а про відродження умов, у яких має розвиватися людина і спільнота.

На думку Я. Шуштершича, відбудова – це «не відновлення всього того, що було в минулому, проте було пошкоджено або зруйновано» [5]. Натомість вона означає будівництво нового з урахуванням майбутніх потреб. У цьому контексті постає цілий ряд питань: чи потрібно відбудовувати всі зруйновані об'єкти (житло, школи, лікарні) якщо частина населення виїхала і не повернеться найближчим часом? Чи доцільно відновлювати кожен знищену інфраструктурну одиницю, чи варто оптимізувати мережу, виходячи з актуальної демографії? Чи варто під час відбудови одразу модернізувати будівлі та інфраструктуру або робити їх більш енергоефективними, «розумними» і стійкими, якщо це потребує більше ресурсів? Ці питання активно обговорюються експертами і свідчать про новітнє бачення відбудови як процесу, спрямованого на забезпечення найнагальніших потреб майбутнього розвитку [5].

Науково-практичні публікації акцентують увагу на тому, що відбудова України є складним і багатокомпонентним процесом, який охоплює різні аспекти. Згідно з оглядом [5] відбудова включає: капітальне будівництво та ремонт житла, відбудову об'єктів критичної інфраструктури (енергетика, транспорт, зв'язок), створення фонду соціального житла для тих, хто втратив домівки. Тобто наголос робиться саме на фізичному будівництві як серцевині відбудови: зведенні будівель і споруд для забезпечення потреб населення. Водночас підкреслюється, що ця масштабна будівельна діяльність має спиратися на певні принципи та підходи, аби закласти основу для якісно нового рівня життя. Зокрема, в літературі пропонується дотримуватися принципів прозорості та сталого фінансування, людиноцентричності, гнучкого та партисипативного планування, узгодженості політичних рішень тощо [6]. Авторка наголошує, що залучення громади до прийняття рішень, пріоритетність комфорту та потреб людей сприяє «олюдненню» процесу відбудови і піднесенню його на якісно вищий рівень. Це узгоджується із загальносвітовою концепцією «build back better», або «відбудувати краще, ніж було» [6].

Тобто відбудова потребує проектування, масштабування, будівництва інституціональної архітектури відновлення. Вона нерозривно пов'язана з просторовим розвитком і містобудуванням. Шлях до відбудови країни потребує стратегії та правильно визначених етапів задля забезпечення найефективнішого підходу. Ключовим кроком у відбудові зруйнованих населених пунктів повинно стати обґрунтоване визначення доцільності цього відновлення.

На численних міжнародних форумах було офіційно задекларовано, що Україна прагне відбудуватися саме за принципом «краще, ніж було». Так, План відновлення України, представлений урядом у 2022 р., прямо передбачає принцип «відбудови краще, ніж було» на національному та регіональному рівнях [7]. Цей План базується на п'яти ключових засадах: 1) негайний початок і поетапний розвиток відбудови; 2) нарощування справедливого добробуту; 3) інтеграція до ЄС; 4) відбудова краще, ніж було (Build Back Better); 5) стимулювання приватних інвестицій. При цьому, окремі програми відбудови мають бути підпорядковані цим принципам. Приміром, у концепції 3В (Build Back Better), систематизованій В. Рашкованом [8], сформульовано дев'ять пріоритетних напрямів розвитку повоєнних міст: безпека та життєстійкість, людиноцентричність, економічна самодостатність, сталість і «зелена» економіка, інноваційність (smart-орієнтація), інклюзивність і мобільність, дотримання європейської концепції Bauhaus, куль-

турна насиченість, прозоре врядування за участі громадян. Реалізація цих принципів під час відбудови має забезпечити безпечність, комфорт, екологічність та інноваційність українських міст після війни порівняно з тим, ніж вони були до того. Таким чином, і експерти, і офіційні документи свідчать, що «відбудова» означає якісне оновлення країни через будівництво нової інфраструктури, а не просте відтворення довоєнного стану.

Термін «**відновлення**» часто використовується як синонім широкого процесу післявоєнного оздоровлення країни. На відміну від вузько інженерної «відбудови» поняття «відновлення» охоплює всі сфери життя: економіку, соціальну сферу, державні інституції, довкілля тощо.

У науковій літературі підкреслюється, що відновлення має системний характер. Зокрема, В. Бондар трактує феномен відновлення України як цілісну систему, що включає взаємодію багатьох суб'єктів і компонентів [9]. Воно охоплює не лише фізичну реконструкцію, а й економічне відродження, соціальне відновлення, реформування інститутів, екологічне оздоровлення середовища тощо. Це складний процес, який відбувається за безпосередньої участі міжнародних партнерів разом з українськими фахівцями. Іншими словами, відновлення постає як цілісна система заходів, скоординованих для досягнення стратегічної мети – збереження та розвитку країни попри пережиті потрясіння. В. Бондар наголошує, що «відновлення – це система», здатна забезпечити досягнення стратегічних цілей України [9].

В українському законодавстві поняття «відновлення» визначене на рівні державної регіональної політики. В Законі України «Про засади державної регіональної політики» під відновленням регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії, розуміється «комплекс першочергових організаційних, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорене відновлення об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового та громадського призначення до стану, що дозволяє забезпечити повернення в регіон внутрішньо переміщених осіб та біженців, створення сприятливих умов для діяльності всіх суб'єктів господарювання» [10]. Тобто на законодавчому рівні акцент зроблено на термінових кроках для забезпечення базових умов життя: відновлення електро- та водопостачання, житла, соціальних послуг, аби люди могли повернутися в свої домівки. Також визначено, що для постраждалих територій мають розроблятися спеціальні плани відновлення та розвитку на регіональному і місцевому рівнях, враховуючи

їхній потенціал та специфіку. Цей нормативний підхід фактично окреслює «відновлення» як першочергову фазу повоєнного відродження – перехідний період, коли усуваються критичні наслідки війни і створюються передумови для подальшої реконструкції та розвитку.

Офіційні документи після 2022 р. усе частіше використовують термін «відновлення» саме як загальну назву повоєнного проекту. Наприклад, План відновлення України має візію «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій» і спрямований на прискорення сталого економічного зростання [7]. Відповідно до Плану, мета відновлення – не просто відновити довоєнний стан, а повністю перетворити Україну, зробивши її сильнішою та сучаснішою, ніж раніше.

Таким чином, у літературі поняття «відновлення» постає як «крила», які охоплюють різні етапи й аспекти виходу з кризи. З одного боку, відновлення – це невідкладні заходи з ліквідації руйнувань і відновлення життєздатності країни. З іншого – це стратегічний процес трансформації України, який має системний характер і включає відбудову, реформи та розвиток. Прослідковується бачення, що відновлення є фундаментом для подальшої відбудови. І вже тепер, не чекаючи кінця війни, потрібно оцінювати збитки [11; 12], планувати кроки та вибудовувати інституціональну архітектуру, яка після перемоги забезпечить успішну реалізацію масштабних проектів відбудови.

Водночас у науковій літературі та експертних дискусіях виникають дискусії щодо коректності самого терміну «відновлення» стосовно повоєнного розвитку. Деякі експерти наголошують, що цей термін може не відповідати реальності, оскільки передбачає повернення до попереднього стану, яке в багатьох випадках неможливе чи небажане. Наприклад, Я. Котенко відмічає, що в технічній літературі «відновлення» визначається як процес повернення об'єкта з непрацездатного стану до працездатного, тобто фактично як ремонт до початкового рівня [13]. Застосування ж цього терміну до цілих регіонів чи країни, яка зазнала катастрофічних руйнувань, є умовним. Багато зруйнованих об'єктів уже неможливо відновити в тому вигляді, як було, а подекуди й недоцільно. Потрібне не стільки відновлення старого, скільки створення нового. Тому Я. Котенко пропонує обережніше вживати термін «відновлення» щодо повоєнних процесів і робить акцент на понятті «відродження», якому надає глибшого змісту оновлення та творення нового на місці зруйнованого (для цього також вживається слово «renaissance»). Хоча в офіційних документах закріпився саме термін «відновлення», ця дискусія

важлива для розуміння його умовності: фактично йдеться про трансформаційні зміни, а не про повернення в довоєнні часи.

У контексті відновлення часто також вживається термін «**реконструкція**», інколи як синонім, але має дещо інше смислове навантаження. У будівельній галузі та міському плануванні реконструкція означає перебудову існуючих об'єктів з метою їхнього вдосконалення або пристосування до нових потреб. Згідно з офіційним визначенням Міністерства регіонального розвитку України (лист № 22-23/185/0/7-11 від 04.03.2011), реконструкція – «перебудова існуючих об'єктів виробничого та цивільного призначення, пов'язана з удосконаленням виробництва, підвищенням його техніко-економічного рівня та якості вироблюваної продукції, поліпшенням умов експлуатації та проживання, якості послуг, зміною основних техніко-економічних показників (кількість продукції, потужність, функціональне призначення, геометричні розміри)». Тобто йдеться про кардинальну модернізацію об'єкта, зміну його параметрів, функцій чи масштабу задля досягнення якісно кращих характеристик [14].

Більш широке визначення поняття «реконструкція території» – це трансформація раніше освоєних міських територій відповідно до внутрішніх умов і викликів та зовнішніх впливів на розвиток міста. Цей вид реконструктивної діяльності реалізується у двох принципових варіантах: 1) заміна існуючого функціонального використання території іншим функціональним типом з частковою або повною ліквідацією наявних фондів і створенням нових житлових і нежитлових фондів або трансформацією (реконструкцією) окремих будинків під нову функцію, тобто – функціональне переосвоєння території; 2) зміна контурів планувальних утворень (кварталів, мікрорайонів, трасування вулиць тощо) при збереженні сформованого функціонального використання території та реконструкцією наявних і будівництвом нових будівель із метою формування першого фронту за будови вулиць [15].

Отже, реконструкцію в контексті повоєнного розвитку можна охарактеризувати як процес радикальних змін і модернізації, завдяки яким поліпшуються умови життя та якість середовища загалом. Якщо відбудова спрямована на зведення нового замість зруйнованого, то реконструкція часто стосується того, що вціліло, але потребує оновлення та покращення. Для України після війни поняття реконструкції набуває особливого значення у двох аспектах: по-перше, необхідно реконструювати критично важливі об'єкти, які зазнали

пошкоджень (енергосистему, транспортні вузли, лікарні тощо), щоб якнайшвидше відновити їхню функціональність; по-друге, виникає можливість «перезібрати» міський простір та інфраструктуру на нових засадах, усунути старі планувальні недоліки, впровадити сучасні технології та стандарти.

Міжнародні оцінки наголошують, що в короткостроковій перспективі першочерговою є саме реконструкція критичних об'єктів, забезпечення придатного житла та базових послуг для постраждалих, відновлення засобів до існування та соціального захисту, а також заходи безпеки – розмінування територій, утилізація нерозірваних боеприпасів тощо [16]. Ці невідкладні кроки відносять до сфери «reconstruction» у широкому сенсі (що включає і відбудову житла, і відновлення послуг).

У подальшому ж реконструкція все більше означатиме якісну перебудову країни. Наприклад, доцільно розглядати різновиди реконструкції, такі як реновація (оновлення, покращення наявного фонду без радикальної зміни функції), ревіталізація («оживлення» занепалих територій, наповнення їх новим змістом і економічною активністю), реконфігурація (зміна конфігурації систем, зокрема, ринку праці, виробничих ланцюгів, адміністративно-територіальної структури для адаптації до нових реалій). Усі ці процеси можна вважати складовими ширшого поняття реконструкції, адже їхня мета – оптимізація та модернізація наявних ресурсів країни під потреби сучасності та майбутнього.

Підсумовуючи аналіз літератури, можна констатувати, що поняття «відбудова», «відновлення» та «реконструкція» тісно пов'язані між собою, але не є тотожними. Відбудова традиційно фокусується на фізичному відновленні зруйнованого, реконструкція – на перебудові та покращенні існуючого, а відновлення – на цілісному процесі виходу країни з кризи та переходу до розвитку. Існуючі дослідження та нормативні документи частково перекривають значення цих термінів. Деякі джерела вживають їх як синоніми, інші наголошують на різниці цих термінів.

Тому *метою* статті є понятійно-категоріальний аналіз, огляд підходів до трактування, а також пропозиція нової теоретичної моделі, що структурно пов'язує терміни «відбудова», «відновлення» та «реконструкція» в єдину концепцію післявоєнного розвитку України.

З урахуванням літературного огляду розглянемо відмінності між поняттями «відбудова», «відновлення» та «реконструкція» більш системно, а також їхню взаємодоповнюваність у процесі післявоєнного розвитку України.

Відновлення – найбільш широке з цих понять, оскільки це всеохоплюючий термін, який передбачає відродження країни після війни за всіма напрямками (гуманітарний, економічний, соціальний, інституціональний, екологічний тощо). Відновлення можна уявити як стратегічну рамку, всередині якої відбуваються конкретні процеси відбудови та реконструкції. Головна мета відновлення – повернути життєздатність країні та суспільству і водночас закласти основи для подальшого розвитку. Відновлення включає невідкладні заходи (ремonti, гуманітарна допомога, перезавантаження економіки) та довгострокові реформи та плани розвитку. Тобто відновлення передбачає відновити країну, щоб забезпечити її виживання та процвітання.

Відбудова – більш вузьке поняття, що стосується переважно матеріальної складової відновлення. Під відбудовою розуміємо будівництво та відновлення фізичних об'єктів, зруйнованих війною (будинків, доріг, мостів, заводів, ліній електропередачі тощо). Якщо відновлення – це мета (відновити нормальне життя), то відбудова – один із ключових засобів її досягнення. Відбудова має конкретний інженерно-технічний зміст і, як правило, прив'язана до територій, які зазнали руйнувань. Зазначимо, що сучасне розуміння відбудови включає принцип «краще, ніж було», тобто передбачає інноваційну відбудову. Таким чином, відбудова є підмножиною відновлення – компонентом загального процесу, сфокусованим на відтворенні та покращенні матеріальної бази країни.

Реконструкція – специфічне поняття, близьке до відбудови, але з ухилом на покращення та перепрофілювання. Реконструкція доповнює відбудову в тому сенсі, що охоплює об'єкти та системи, які не були цілком зруйновані, але потребують радикального оновлення. Це, по суті, «якісна перебудова» існуючих структур. У післявоєнному контексті реконструкція має два виміри: 1) *функціональний* – оновлення виробництв, інфраструктури, житлового фонду шляхом їх технічної модернізації та пристосування до сучасних стандартів (наприклад, переобладнання пошкодженого заводу на сучасне виробництво, енергоефективна перебудова уцілілих будівель тощо); 2) *планувально-просторовий* – переосмислення міського простору, транспортної мережі, землекористування в містах і селах, що може включати знесення непридатних або неефективних споруд і спорудження нових на їхньому місці. Реконструкція відповідає на питання «що покращити і як реорганізувати?». Вона часто відбувається паралельно з відбудовою: поки одні об'єкти відбудовуються заново, інші – реконструюються та вдосконалюються. Реконструкцію можна розгляда-

ти як місток між відбудовою та розвитком: через реконструкцію ми не просто відновлюємо зруйноване, а одразу підвищуємо якість та ефективність міського і виробничого середовища.

Наведені тлумачення свідчать про те, що ці три поняття частково перекриваються за змістом, але мають різний фокус. Для наочності їх співвідношення можна уявити як концентричну чи вкладену структуру (рис. 1): відновлення (найширше) включає в себе як компонент відбудову, а реконструкція є методологічним підходом, що застосовується як до відбудови, так і до модернізації вцілілих елементів. Відновлення створює умови та основу (інституціональну, фінансову, планувальну) для проведення відбудови; своєю чергою, відбудова неможлива без фази відновлення (стабілізації) та переростає в довгострокову реконструкцію країни.

Важливо зазначити, що чітке розмежування не означає розриву між цими процесами. Навпаки, вони є послідовними та взаємопов'язаними етапами повоєнного розвитку. Спершу мають здійснюватися заходи з відновлення критичної інфраструктури та життєздатності (*early recovery*), що дозволить запустити широко-масштабну відбудову. Під час відбудови поступово

вноситься елемент реконструкції – будуюмо краще і сучасніше, ніж було. У результаті вся країна переходить у фазу реконструкції – системних перетворень, інтегрованих з довгостроковою стратегією розвитку (зокрема, з євроінтеграцією, «зеленою» економікою, цифровою трансформацією тощо). Отже, відновлення → відбудова → реконструкція можна розглядати і як часову динаміку (фази, що частково накладаються одна на одну), і як структуру рівнів (від загального до конкретного). Таким чином, усі три поняття утворюють єдиний концепт: повоєнне відновлення України досягається через відбудову та реконструкцію, проте підґрунтям виступає все ж таки «раннє відновлення».

З урахуванням цього запропонована теоретична модель, що поєднує поняття «відбудова», «відновлення» та «реконструкція» в єдиній ієрархічно-логічній конструкції.

1. Відновлення України після війни виступає найвищим концептом, який визначає цілі та результати. Воно включає всі аспекти – від гуманітарного реагування до економічної політики. У пропонуваній моделі відновлення займає верхній рівень і задає напрями діяльності. Це відповідає висновкам В. Бондаря [9] про системність

Рис. 1. Співвідношення та взаємозв'язок ключових термінів і процесів післявоєнного розвитку України
Джерело: авторська розробка.

відновлення та відображено в національних стратегічних документах.

2. Відбудова як складова (підсистема) відновлення, що відповідає за матеріальну реконструкцію країни. Відбудова входить до відновлення та має певну автономність, передбачає формування окремих планів, бюджетів, пріоритетів будівництва тощо. Проте її пріоритети відповідають цілям відновлення. Наприклад, якщо метою відновлення визначено повернення переселенців і підвищення економічної активності, то відбудова має зосереджуватися на житлі, транспорті, енергетиці, про що свідчить законодавче визначення першочергових заходів відновлення. У межах моделі передбачається, що відбудова не є самодостатньою, вона проводиться і має сенс в контексті загальної стратегії відновлення країни.

3. Реконструкція (як метод і процес) не ізолювана, а пронизує відновлення та є наскрізним принципом, який застосовується і в проектах відбудови, і в ширших програмах розвитку. З одного боку, реконструкцію вважатимемо другою складовою відновлення (поряд з відбудовою), яка охоплює модернізацію не зруйнованих, але застарілих або пошкоджених об'єктів. З іншого боку, реконструкція є методологією, адже всі проекти відбудови мають реалізовуватися з урахуванням принципу реконструкції («будувати краще, ніж було»). У моделі це відображено тим, що реконструкція перебуває на тому самому рівні, що й відбудова, але межі між ними умовні. Наприклад, будівництво нового житлового комплексу замість знищеного кварталу – це відбудова; проте якщо новий комплекс спроектовано за сучасними стандартами, з іншими параметрами та функціями, то це одночасно реконструкція міського середовища, а тому модель інтегрує ці два виміри.

4. Модель відображає часову динаміку. Спочатку йде фаза раннього невідкладного відновлення (стабілізація, гуманітарні кроки), потім – основна фаза відбудови (масштабне будівництво), яка поступово переростає у фазу довгострокової реконструкції (перебудова економіки, міст, інституцій). Ці фази не розділені чітко, а плавно переходять одна в одну. Відбудову варто починати лише після забезпечення базової безпеки і де вже немає окупації територій. Натомість багато заходів з відновлення (економічна стабілізація, ремонт критичної інфраструктури) і навіть окремі проекти реконструкції (наприклад, перебудова системи управління) можуть реалізовуватися вже зараз. Таким чином, пропонується модель не зводить усе до лінійного процесу, а допускає паралельність, але без базового відновлення неможлива успішна відбудова, а без відбудови і модернізації інфраструк-

тури неможлива повномасштабна реконструкція країни.

5. Важливо передбачити, що процеси відбудови та реконструкції впливають на контекст відновлення. Наприклад, вдала реалізація проектів відбудови (відбудовані будинки, відновлене електропостачання) стимулює повернення населення, що, своєю чергою, покращує економічне відновлення регіону. Це позитивний зворотний зв'язок. Модель враховує, що відновлення є адаптивним процесом, і тому по мірі відбудови та реконструкції стратегія може коригуватися. Тому терміни постійно взаємодіють «згори донизу» (стратегія визначає дії), і «знизу догори» (результати дій впливають на стратегію).

Зaproпоноване структурування термінів має практичне значення. По-перше, воно допомагає кожному учаснику і стейкхолдеру (представникам органів влади та місцевого самоврядування, міжнародним партнерам, науковцям) зрозуміти свою роль у процесі відновлення України. По-друге, чітке розмежування понять уникає комунікаційної плутанини. Адже коли говоримо про відновлення України, маємо на увазі весь комплекс зусиль, включно з інституціональними реформами, фінансовою підтримкою, соціальним відродженням. А коли мова йде про «відбудову», то розуміється відбудова зруйнованих будівель та інфраструктури. «Реконструкція» говорить про суттєві змістовні зміни, модернізацію при відбудові чи післявоєнну перебудову. Дотримання цієї термінологічної дисципліни в нормативних документах і міжнародних угодах забезпечить правильне трактування своїх зобов'язань усіма сторонами процесу повоєнного відновлення країни.

Нарешті, згідно з пропонуваною моделлю, всі три елементи є необхідними. Спроби обмежитися тільки «відбудовою» без реконструкції призведе до відтворення застарілих проблем і невикористання шансу на стрибок у розвитку. Водночас «реконструкція» і «модернізація» без базової відбудови були б недоцільні, адже мільйони людей потребують житла та соціального забезпечення. А без всеосяжного відновлення ці зусилля взагалі не матимуть координації та фінансування. Тому відновлення, відбудова та реконструкція мають розглядатися разом, як єдиний процес, що сприятиме післявоєнному розвитку України.

ВИСНОВКИ

Поняття «відновлення», «відбудова» та «реконструкція» відображають різні виміри повоєнного розвитку України. Відновлення – це системна сукупність процесів, яка включає відбудову та реконструкцію як складові. Відбудова стосується

відновлення зруйнованого шляхом будівництва, тоді як реконструкція фокусується на поліпшенні та переосмисленні відбудованих і вцілілих об'єктів. Запропонована теоретична модель демонструє взаємозв'язок цих термінів, в якій відновлення як стратегічна мета досягається через відбудову (відтворення) і реконструкцію (модернізацію). Кожен із розглянутих процесів відіграє важливу роль, адже відновлення забезпечує системність і залученість всіх ресурсів, відбудова забезпечує матеріальний результат і прагнення до відродження, а реконструкція гарантує, що країна відродиться сучасною, прогресивною та готовою до майбутнього.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку практичних індикаторів ефективності для кожного з цих складників. Втім, вже сьогодні очевидно, що успіх повоєнної трансформації України залежатиме від того, наскільки цілісно та збалансовано реалізуються завдання відновлення, відбудови і реконструкції на всіх рівнях – від місцевої громади до загальнонаціональної стратегії розвитку. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антонюк Д. А., Жуков В. В. Світовий досвід повоєнної відбудови: уроки для сучасної України. *Управління змінами та інновації*. 2024. № 12. С. 137–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2024-12-22>
2. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. Прес-реліз. *Світовий банк в Україні*. 2025. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
3. Академічний тлумачний словник української мови (в 11 т.). Т. 1. 1970. С. 559. URL: <https://sum.in.ua/s/vidbudova>
4. Відбудова України: принципи та політика / За ред. Городніченко Ю., Сологуб І., Ведер ді Мауро Б. 2022. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
5. Шуштершич Я. Як повоєнна відбудова визначатиме розвиток регіонів. *Вокс Україна*. 01.08.2023. URL: <https://voxukraine.org/yak-povoyenna-vidbudova-vyznachatyme-rozvytok-regioniv>
6. Кохан О. Які принципи можуть стати в нагоді при відбудові України? *Commons*. 26.09.2023. URL: <https://commons.com.ua/en/yaki-principi-mozhut-stati-v-nagodi-pri-vidbudovi-ukrayini/>
7. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>
8. Рашкован В. Основні принципи відбудови. *Investory.News*. 2023. URL: <https://investory.news/vladislav-rashkovan-osnovni-principi-vidbudovi/>
9. Бондар В. Т. Відновлення України. Концепція зацікавлених сторін. *Київський економічний науковий*

журнал. 2024. № 6. С. 12–16.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-6-2>

10. Закон України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII у редакції від 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
11. Горошкова Л. А., Антонюк Д. А., Васильєва О. О. Методологічні засади оцінки упущеної вигоди. *Економічний вісник університету*. 2022. № 52. С. 181–191. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-181-191>
12. Антонюк Д. Втрати бізнесу під час війни: чи можливі відшкодування за міжнародним компенсаційним механізмом? *Наукова інтеграція в умовах глобальних викликів : збірник тез доповідей IV Міжнародної мультидисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Луцьк, 20 червня 2023 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 9–13.
13. Котенко Я. Відновлення, відбудова чи відродження? Роздуми щодо сенсу термінів та їх застосування. *Інститут громадянського суспільства*. 24.04.2024. URL: <https://www.csi.org.ua/news/vidnovlennya-vidbudova-chy-vidrozdzhennya-rozdumy-shhodo-sensu-terminiv-ta-yih-zastosuvannya/>
14. Лист «Щодо надання роз'яснень з визначення термінів: «реконструкція», «капітальний ремонт», «перепланування» від 04.03.2011 р. № 22-23/185/0/7-11. *Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_185738-11#Text
15. Реконструкція міських територій : підручник / За ред. Т. В. Жидкової, О. В. Завального. Харків, 2023. 353 с.
16. Соціальна політика для інклюзивного відновлення в Україні. OECD. *Policy responses: Ukraine*. 2022. URL: https://cdn.prod.website-files.com/625d81ec8313622a52e2f031/631985e4f8ea5feb8c81af7f1_UA%20Social%20Recovery_UKR.pdf

REFERENCES

- “Akademichniy tлумachnyi slovyk ukrainskoi movy” [Academic Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language], vol. 1. 1970. <https://sum.in.ua/s/vidbudova>
- Antoniuk, D. “Vtraty biznesu pid chas viiny: chy mozhlyvi vidshkoduvannia za mizhnarodnym kompensatsiynym mekhanizmom?” [Business Losses During War: Are Compensations Possible Under the International Compensation Mechanism?]. *Naukova intehtatsiia v umovakh hlobalnykh vyklykiv*. Lutsk: Vezha-Druk, 2023. 9-13.
- Antoniuk, D. A., and Zhukov, V. V. “Svitovyi dosvid povoiennoi vidbudovy: uroky dlia suchasnoi Ukrainy” [World Experience of Post-War Reconstruction: Lessons for Modern Ukraine]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii*, no. 12 (2024): 137-143. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2024-12-22>

Bondar, V. T. "Vidnovlennia Ukrainy. Kontseptsiiia zatsika-
vlenykh storin" [Recovery of Ukraine: A Stakeholder
Approach]. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal*,
no. 6 (2024): 12-16.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2024-6-2>

Horoshkova, L. A., Antoniuk, D. A., and Vasyliieva, O. O.
"Metodolohichni zasady otsinky upushchenoi vy-
hody" [Methodological Principles of Loss of Profit As-
sessment]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*, no. 52
(2022): 181-191.

DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-181-191>

Kokhan, O. "Yaki pryntsyipy mozhut staty v nahodi pry
vidbudovi Ukrainy?" [What Principles Can Be Useful
in Rebuilding Ukraine?]. *Commons*. September 26,
2023. [https://commons.com.ua/en/yaki-principi-
mozhut-stati-v-nagodi-pri-vidbudovi-ukrayini/](https://commons.com.ua/en/yaki-principi-mozhut-stati-v-nagodi-pri-vidbudovi-ukrayini/)

Kotenko, Ya. "Vidnovlennia, vidbudova chy vidrodzhen-
nia? Rozdumy shchodo sensu terminiv ta yikh zasto-
suvannia" [Restoration, Reconstruction, or Revival?
Reflections on the Meaning of the Terms and Their
Application]. *Instytut hromadianskoho suspilstva*.
April 24, 2024. [https://www.csi.org.ua/news/vidnov-
lennya-vidbudova-chy-vidrodzhennya-rozdumy-
shhodo-sensu-terminiv-ta-yih-zastosuvannya/](https://www.csi.org.ua/news/vidnov-lennya-vidbudova-chy-vidrodzhennya-rozdumy-shhodo-sensu-terminiv-ta-yih-zastosuvannya/)

[Legal Act of Ukraine] (2025). [https://zakon.rada.gov.ua/
laws/show/156-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text)

"Lyst «Shchodo nadannia roziasnen z vyznachennia ter-
miniv: «rekonstruktsiia», «kapitalnyi remont», «pere-
planuvannia»» vid 04.03.2011 r. № 22-23/185/0/7-11"
[Letter "Regarding the Provision of Clarifications on
the Definition of the Terms: "Reconstruction", "Major
Repairs", "Redevelopment"" Dated March 04, 2011
No. 22-23/185/0/7-11]. *Ministerstvo rehionalnoho*

*rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho ho-
spodarstva Ukrainy*. [https://zakon.rada.gov.ua/rada/
show/v_185738-11#Text](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_185738-11#Text)

"Onovlena otsinka potreb Ukrainy na vidnovlennia ta
vidbudovu. Pres-reliz" [Updated Assessment of
Ukraine's Recovery and Reconstruction Needs. Press
Release]. *Svitovyi bank v Ukraini*. 2025. [https://www.
worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/
updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-
needs-assessment-released](https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released)

"Plan vidnovlennia Ukrainy" [Ukraine Recovery Plan].
<https://recovery.gov.ua/>

Rashkovan, V. "Osnovni pryntsyipy vidbudovy" [Basic
Principles of Reconstruction]. *Investory.News*. 2023.
[https://investory.news/vladislav-rashkovan-osnovni-
principi-vidbudovi/](https://investory.news/vladislav-rashkovan-osnovni-principi-vidbudovi/)

Rekonstruktsiia miskykh terytorii [Reconstruction of Ur-
ban Areas]. Kharkiv, 2023.

"Sotsialna polityka dlia inkluzyvnoho vidnovlennia
v Ukraini" [Social Policy for Inclusive Recovery in
Ukraine]. *OECD. Policy responses: Ukraine*. 2022.
[https://cdn.prod.website-files.com/625d81ec8313
622a52e2f031/631985e4f8ea5febcb81af7f1_UA%20
Social%20Recovery_UKR.pdf](https://cdn.prod.website-files.com/625d81ec8313622a52e2f031/631985e4f8ea5febcb81af7f1_UA%20Social%20Recovery_UKR.pdf)

"Vidbudova Ukrainy: pryntsyipy ta polityka" [Rebuilding
Ukraine: Principles and Policies]. 2022. [https://cepr.
org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_
Ukrainian_0.pdf](https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf)

Shushtershych, Ya. "Yak povoienna vidbudova vyzna-
chatyme rozvytok rehioniv" [How Post-war Recon-
struction Will Determine Regional Development].
Voks Ukraina. August 01, 2023. [https://voxukraine.
org/yak-povoyenna-vidbudova-vyznachatyte-roz-
vytok-regioniv](https://voxukraine.org/yak-povoyenna-vidbudova-vyznachatyte-rozvytok-regioniv)

УДК 330.341.1:338.24

JEL: C67; E61; L16; O14

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-5-41-47>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРНИХ ЗМІН В ЕКОНОМІЦІ

©2025 ІВАНЧЕНКОВ В. С.

УДК 330.341.1:338.24

JEL: C67; E61; L16; O14

Іванченко В. С. Методологічні підходи до структурних змін в економіці

Статтю присвячено питанням структурних трансформацій у сучасних економічних системах. Мета статті полягає в аналізі, систематизації та узагальненні наявного методологічного забезпечення структурних змін в економіці. У дослідженні розглянуто особливості структурних змін в економіці в контексті трансформаційного розвитку національних господарських систем. Представлено наявні методологічні підходи до аналізу структури економіки як фундаментального елемента, що визначає її функціонування та здатність адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх викликів. У статті обґрунтовано необхідність систематизації базових принципів аналізу структурних трансформацій для забезпечення комплексного та достовірного оцінювання процесів модернізації на різних рівнях управління. Наведено класифікацію структурних змін за масштабами, ступенем впливу та галузевими особливостями, а також проаналізовано методологічні підходи, які базуються на використанні моделей між-галузевого балансу та інструментів макроекономічного аналізу. Виявлено, що структурні зміни є багатовимірним і динамічним процесом, який включає трансформацію галузевих, інституційних, технологічних і просторових складових економіки. Під структурними змінами в економіці в поточному дослідженні пропонується розуміти цілісні та динамічні трансформації в системі взаємозв'язків між галузями, секторами, інституціями та територіями, що супроводжуються перегрупуванням ресурсів, зміною пропорцій виробництва, споживання та зайнятості, зумовлені внутрішніми чинниками (інновації, політика, соціальні пріоритети) та зовнішніми впливами (глобалізація, технологічні зрушення, геополітичні виклики) та які мають на меті підвищення ефективності, адаптивності та стійкості економічної системи. Дослідження дозволило виявити ґрунтовні характеристики структурних змін в економіці, серед яких динамічність, взаємозалежність рівнів економіки, інституційна зумовленість,